

Міський міф (міська легенда) — форма сучасного фольклору та комплекс уявлень, заснований на міфологізації урбаносфери. Формує смисловий простір для інтерпретації історії міста, його мешканців, архітектурно-ландшафтного середовища, звичаїв, традицій та локальної культурної пам'яті.

Загальна характеристика

Міський *міф* — це коротка історія про рідкісний чи незвичайний випадок, яка стосується глибинних проблем, страхів та сподівань сучасного суспільства. Культурний міф міста розуміють як певний узагальнений образ поселення, значно конкретніший та описовіший, ніж власне його історія. На відміну від класичної *легенди*, яка зазвичай прикрашає реальну історичну подію, що відбулася в далекому минулому, міський міф часто розповідає про недавній випадок, *верифікація* якого є ускладненою або неможливою. Його правдоподібність ґрунтується на архетипових образах, пристосованих до конкретних місця й часу, а переповідають як історію, що сталася за обставин, відомих і оповідачеві, й слухачеві. Водночас для міського міфу характерна слабка прив'язка до *ландшафту* — сюжет легко переймається іншим містом («мандрівні сюжети»).

Міський міф не є архаїчним пережитком, а живим і функціональним феноменом, відповіддю *міфологічної свідомості* на виклики урбанізованого суспільства. Від традиційного міфу він успадкував фундаментальні функції: структурування реальності, інтеграцію спільноти та віддзеркалення її *світогляду*. Разом з тим набув і нових якостей: глобальності поширення, медійності, здатності до швидкого варіювання та реагування на актуальні соціальні тривоги.

Вивчення міських міфів дозволяє не просто каталогізувати цікаві історії, а й проводити глибинну діагностику суспільства, розуміти його болісні точки, моральні орієнтири та механізми формування колективної *ідентичності* в сучасному світі.

Генеza поняття

Гене́за академічного поняття «міський міф (міська легенда)» пов'язана з ім'ям фольклориста і письменника Я. Г. Брунванда (нар. 1933; США), який увів цей термін (англ. urban legend) 1981, і доводив, що легенди і фольклор притаманні не лише примітивним чи *традиційним суспільствам*, а й сучасним урбанізованим спільнотам. Дослідник розглядав міську легенду як частину сучасного фольклору, переданого шляхом усної *комунікації*.

Важливим принципом стало розрізнення міфу та легенди: якщо міф — це цілісна система, ідеальний взірець, у термінах якого описують світ, то легенда — елемент цієї системи, де реальна історія постає у формі символічного узагальнення. За словами М. *Еліаде*, у міфологізованого світу є дві історії: «міфічна» (світ *архетипів*) та «легендарна» (де люди діють за шаблонами). Міф є джерелом легенди, яка часто цілковито витісняє правдиві події.

Семіотичний підхід до аналізу міського міфу базовано на *постулаті*, що місто є носієм і транслятором культурної інформації, *текстом*, своєрідною *знаковою системою*. Внаслідок зустрічі різних національних, соціальних, релігійних, стильових кодів і текстів, місто стає простором реалізації різноманітних синтезів, гібридизацій, перекодування, семіотичних перекладів, які перетворюють його на потужний генератор нової *інформації*.

Місто як об'єкт міфологізації

Кожне місто не тільки творилося як живий і динамічний світ, а й набувало *персоніфікації*: діставало ім'я, *герб*, покровителя (*божество, святого*), навіть «стать», що відбивалося в назві, з ним пов'язували особливий характер, *душу* чи *дух* (лат. *genius loci* — геній місця).

Міф міста — це єдність найменування і простору. *Хронотоп* міського міфу формується відповідно до загальної логіки міфологічних уявлень: характерні аспекти простору й часу передбачають постійне повернення міфічної пам'яті до ключових подій, що містять початок міського буття як точку відліку. Міфів міської культури притаманні часова циклічність і водночас ототожнення з чимось незмінним, вічним, що виявляється в кожному тексті про місто.

Міфотворчими елементами міської культури є власна назва, відношення «центр — периферія» («Київ — матір міст руських»), «шлях міста» та ін. Окремі види або системи просторових уявлень є об'єктами вивчення сакральної географії та міфогеографії (синтез географії та гуманітарних дисциплін у дослідженні етнокультурного освоєння простору).

Дослідники наголошують, що міський міф не може бути побудований винятково на помилковому матеріалі, а повинен корелювати з колективною *пам'яттю*. Будь-яке місце постійно переосмислюють наново, інтерпретують, наділяють новими значеннями, що виростають із елементів «старого» міфу, сама структура якого весь час «перевтілюється». Інтерпретація простору передбачає численні *контексти*, як і багатьох авторів, кожен із яких обирає свій підхід і домінанти, звідси — безліч просторових міфів.

Функції

Міський міф виконує низку ключових функцій у житті сучасного суспільства. Адаптаційно-пояснювальна (когнітивна) — допомагає зробити складний простір зрозумілішим. Соціально-інтегративна — об'єднує мешканців через спільний культурний контекст та локальну ідентичність, співвіднесення індивідом себе з певним регіональним співтовариством. Функція соціального регулювання та моралізаторства — підтримує норми *безпеки* (легенди-попередження про маніяків чи отруєні продукти) та ін. Нарешті, міські міфи є чутливим індикатором колективних тривог, віддзеркалюючи суспільні страхи перед технологіями та соціальними змінами.

Українська урбаністична міфологія

У сучасному українському міському просторі відбувається інтенсивний розвиток міфологічного *дискурсу*, який органічно поєднує осучаснені архаїчні вірування, радянську спадщину та новітні сюжети, зумовлені викликами воєнного часу.

Характерною особливістю вітчизняної традиції дослідження міських міфів є зосередженість переважно на літературних текстах. На відміну від

західноєвропейських учених, які вивчали міф через призму *архітектури, містобудування та матеріальної культури* (семіотика вулиць, площ, пам'ятників, просторових кодів тощо), українські дослідники — насамперед у межах київського, львівського та одеського текстологічних напрямів — зосереджувалися на *художній літературі, мемуаристиці та есеїстиці* як головних джерелах міфологічного моделювання міста. Такий підхід дав змогу виявити глибинні смислові структури, однак часто залишав поза увагою спонтанну, неінституційну міфотворчість самих мешканців.

Сучасна українська урбаністична міфологія репрезентує щонайменше чотири типи *нарративів*, які функціонують у різних комунікативних середовищах — від побутових розмов до *соціальних мереж і масової культури*.

По-перше, це містичні та фольклорні легенди, що оповідають про *привидів, надприродних істот, зачакловані місця* (напр., львівські оповіді про Білу панну, київські перекази про чорного kota на Андріївському узвозі).

По-друге, значний масив становлять легенди, пов'язані з радянською спадщиною. Вони виникають навколо знакових монументів та архітектурних форм через їх переосмислення (як-от скульптура «Батьківщина-Мати» в м. Києві, колишня Арка дружби народів, тепер Арка Свободи українського народу тощо).

По-третє, особливої актуальності після початку *російсько-української війни* набули сучасні героїчні наративи. Так, міф про «привида Києва» (українського пілота-аса, який нібито збив кілька десятків російських літаків під час оборони столиці в лютому — березні 2022) виконав потужну мобілізаційну функцію, образ пілота став символом несподіваної та ефективною відсічі загарбникам і уособленням колективного опору.

По-четверте, українські міста зберігають і розвивають регіональні міфологічні комплекси, що формують локальну ідентичність. Київські міфи про Лису гору (легендарне місце відьомських *шабашів*) та Замок Річарда (будівля псевдоготичного стилю, оповита таємничими історіями про нещасливих закоханих) перетворюють місто на простір містичного *паломництва*. Одеський міф конструює місто гумору, вільного духу, кримінального шарму й особливої

«південної» субкультури — наратив такий потужний, що він безпосередньо впливає на туристичну привабливість. Натомість міф *Донецька*, який формувався навколо образу «міста мільйона троянд», свідчить про складну діалектику саморепрезентації: попри суцільно індустріальний *стереотип*, локальна міфологія наполегливо продукувала семантику процвітання, молодості, комфорту, що стало особливо трагічним контрапунктом після *окупації* міста 2014.

До міфологічного дискурсу належать також суміжні феномени: специфічні мовні коди (львівська гава, одеська говірка, суржик як маркер «свого»), локальний *гумор*, анекдоти та міські святкування й фестивалі (напр., Гуморина в Одесі, Буковинська Маланка у Чернівцях, Свято галушки у Полтаві, Свято шоколаду у Львові, Забави у княжому місті в Тереховлі тощо), які вербально ритуалізують простір.

Окремим і виразним полем семіотичного протистояння є *АР Крим*. До окупації півострова тут перебігав процес деконструкції імперських і радянських міфологічних структур, насамперед міфу про *Севастополь* як «місто російської слави» та непереможності Чорноморського флоту. Таку деконструкцію супроводжувала актуалізація наративів корінних народів, зокрема кримськотатарської легенди про «золоту колицу» (алтин-бешик), яка символізує давнє походження, владу та коріння *кримських татар* на цій землі.

Повномасштабне вторгнення російських загарбників (24.02.2022) спричинило кардинальну трансформацію української міської міфології. На зміну часто «розважальним» легендам прийшли наративи, які виконують передусім когнітивну, терапевтичну та мобілізаційну функції. Відбулася бурхлива міфологізація *топонімів* міст і сіл, що стали епіцентрами запеклих *боїв* або символічними місцями спротиву, перетворилися на своєрідні *міфемі*, насичені героїчним чи трагічним змістом. *Бахмут* — символ надлюдської стійкості, «фортеця духу», де українські піхотинці («бахмутські вовки») вистояли проти значно численніших сил ворога. *Маріуполь* — наратив-архетип апокаліптичної жертви та незнищенності («Азовсталь» — легендарний останній рубіж, а «Маріупольська Мадонна» — фотографія жінки, яка врятувала дитину серед

руїн лікарні, — ікона сучасної війни). *Чорнобаївка* міфологізована як анекдотичний «проклятий простір» для російської армії та водночас символ тактичного інтелекту *Збройних Сил України*. Село *Мала Токмачка* — не тільки вірусний мем («друга Чорнобаївка»), а й уособлення незламності українських захисників, марності зусиль окупантів і брехливості російської *пропаганди*.

Ці міфологізовані топоніми інтегрують травматичний досвід війни у великий національний *епос* незламності, виконуючи функцію семантичного захисту: жахливі події набувають оповідного впорядкування, а через повторювані героїчні сюжети (піднятий прапор над звільненим містом, безстрашний медик, «ангели-охоронці» — воїни ЗСУ) формується колективна пам'ять, яка дозволяє суспільству психологічно пережити війну та зберегти солідарність.

Література

1. Brunvand J. H. *The Vanishing Hitchhiker : American Urban Legends and Their Meanings*. New York : W. W. Norton, 2003. 226 p.
2. Dégh L. *Legend and Belief: Dialectics of a Folklore Genre*. Bloomington : Indiana University Press, 2001. 498 p.
3. Donald J. *Imagining the Modern City*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1999. 232 p.
4. Boyer M. C. *The City of Collective Memory*. Cambridge : MIT Press, 1994. 560 p.
5. Wójcicka M. Polish Urban Legends as a Folklore Genre / *The Oxford Handbook of Slavic and East European Folklore*. Oxford University Press, 2023. P. 698–718. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190080778.013.14>
6. Bell K. *The Magical Imagination : Magic and Modernity in Urban England, 1780–1914*. Cambridge University Press, 2012. 308 p.
7. García P. *The Urban Fantastic in Nineteenth-Century European Literature : City Fissures*. Cham : Springer, 2021. 256 p.
8. Серета В. В. Місто як lieu de mémoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова // Вісник Львівського університету. – 2008. № 2.С. 73-99/